

УДК 336.71(477)

Агрес О.Г.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Львівського національного аграрного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF BANKING SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність банківської системи як невід'ємної ланки національного економічного механізму, коротко описано процес її становлення та формування в Україні. Визначено необхідність існування міцної банківської системи і фінансових ринків. Розглянуто основне завдання банківської системи, яке сприяє створенню умов для акумулювання накопичень усіх економічних агентів і перетворенню їх на інвестиції. Виявлено основні джерела проблем у банківській сфері. Обґрунтовано внутрішні та зовнішні джерела, які призводять до низки проблем у банківській сфері 2004 року, та методи, заходи, за допомогою яких лідерам держави вдалося вивести банківську систему з кризи. Особливо виділено політичний аспект стрімкого «піке» банківської системи сьогодні. Проаналізовано діяльність Національного банку України за 2014 рік. Виявлено погіршення платоспроможності низки позичальників, пов'язане зі складною політичною та економічною ситуацією. Описано неправомірні дії керівництва НБУ, які призвели до дестабілізації банківської системи в Україні. Виявлено істотні ризики банківської системи, надто повільні кроки вступу України до Європейського Союзу.

Ключові слова: банк, банківська система, фінансовий стан, фінансовий ринок, ліквідність, банкрутство, нестабільність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность банковской системы как неотъемлемого звена национального экономического механизма, коротко описан процесс ее становления и формирования в Украине. Определена необходимость существования прочной банковской системы и финансовых рынков. Рассмотрена основная задача банковской системы, которая способствует созданию условий для аккумуляции накоплений всех экономических агентов и превращению их в инвестиции. Выявлены основные источники проблем в банковской сфере. Обоснованы внутренние и внешние источники, которые приводят к ряду проблем в банковской сфере 2004 года, и методы, меры, с помощью которых лидерам государства удалось вывести банковскую систему из кризиса. Отдельно выделен политический аспект стремительного «пике» банковской системы современности. Проанализирована деятельность Национального банка Украины по 2014 год. Выявлено ухудшение платежеспособности ряда заемщиков, связано со сложной политической и экономической ситуацией. Описаны неправомерные действия руководства НБУ, которые привели к дестабилизации банковской системы в Украине. Выявлены существенные риски банковской системы, слишком медленные шаги вступления Украины в Европейский Союз.

Ключевые слова: банк, банковская система, финансовое состояние, финансовый рынок, ликвидность, банкротство, нестабильность.

ANNOTATION

The article deals with the essence of the banking system as an integral link national economic mechanism, briefly described the process of its becoming and formation in Ukraine. Determined the necessity of the existence strong banking system and financial markets. Considered the main task of the banking system, which helps to create conditions for accumulation of savings of all economic agents and their transformation into investment. Discovered the basic source of problems in the banking sector. Accomplished inside and outside sources of problems in the

banking sector in 2004 and techniques means by which leaders failed to bring the banking system of the crisis. Separately allocated rapid political dimension «peak» of the banking system today. Analyzed the activity of the National Bank of Ukraine for 2014. Discovered revealed a number of borrowers solvency deterioration associated with complex political and economic situation. Described misconduct actions NBU leadership that led to the destabilization of the banking system in Ukraine. Detected a significant risks of the banking system is too slow steps of Ukraine's accession to the European Union.

Keywords: bank, banking system, financial position, financial market, liquidity, bankruptcy instability.

Постановка проблеми. Становлення та формування банківської системи почалося ще задовго до проголошення незалежності сучасної Української держави. Початок її роботи можна ототожнити із введенням в обіг грошей. Отже, необхідною передумовою їх обігу було функціонування інститутів, що могли забезпечити зберігання та безперешкодний рух, підтримку функції платіжного засобу на певній місцевості, що було реалізовано окремими особами – лихварями. Їхня діяльність розвивалася на теренах України ще за часів Київської Русі, територією якої проходив знаменитий торговельний шлях «із варягів у греки», що значною мірою стимулювало розвиток торгівлі, обіг грошей і становлення, в сучасному розумінні, банківських операцій. Внаслідок цього на різних етапах розвитку суспільства поступово почала розвиватись і самовдосконалюватись банківська система, яка в модернізованому вигляді дійшла до наших днів. Процес її становлення у ринковій економіці мав вагомим значення і, у зв'язку із розширенням вимог сучасного ринку, модернізував банківську систему до рівня, який забезпечує через неї вимоги суспільства, оскільки за наявного попиту формується пропозиція для його задоволення.

В Україні, як і в інших країнах з перехідною економікою, наявність успішно працюючого фінансового сектора, зокрема банківського, є необхідною умовою створення ефективної ринкової економіки. Це пов'язано з його провідним значенням у забезпеченні рівня накопичень та інвестицій, які необхідні в умовах зростання економіки.

Для підвищення ефективності інвестицій необхідне існування міцної банківської системи і фінансових ринків. Завдання банківської системи не зводиться лише до забезпечення фінансових розрахунків між економічними агентами.

Вона повинна сприяти створенню умов для акумулювання накопичень усіх економічних агентів і перетворенню їх на інвестиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі значну увагу присвячено вивченню стану і розвитку банківської системи України, зокрема, такими науковцями, як М. Савлук, Т. Смовженко, П. Матвієнко, С. Лаптев, П. Сохань, О. Васюренко, Б. Луців, І. Лютий, І. Сенищ, С. Аржевітін, О. Дзюблюк. Разом з тим зазначимо, що становлення і розвиток банківської системи ще потребує достатнього вивчення та опрацювання.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом ринкової економіки є банківська система, частка якої у створенні ВВП країни помітно зростає. Як правильно стверджує С.А. Чернецов, «ступінь розвитку товарно-грошових відносин, розвинутість торгівлі, грошового обігу визначають масштаби і зміст банківської діяльності» [6, с. 237]. Банківська система – невід’ємна ланка національного економічного механізму. Завдяки функціонуванню банківської системи стає можливим наповнення економіки грошима та перерозподіл грошових потоків у відповідності до економічного поступу держави. Банківська система взаємодіє з іншими системами: як структурна одиниця вона входить до складу кредитної системи, а як підсистема – до складу економічної системи в цілому [5, с. 18]. Враховуючи нестабільність політичної ситуації в окремих регіонах України, забезпечення безпечності та ефективної роботи банківської системи в поточних умовах вимагає від банкірів не тільки обережності та виваженості у прийнятті рішень, а й уміння швидко реагувати на мінливе зовнішнє середовище і ухвалювати рішення в умовах великої кількості факторів невизначеності.

Банківська система – це законодавчо визначена, чітко структурована та субординувана сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов’язані в самостійну економічну структуру [2, с. 28-29].

Фахові дії керівництва НБУ в особі виконуючого обов’язки Голови А.П. Яценюка дали змогу у 2004 році подолати «депозитну лихоманку», яка була викликана «помаранчевою революцією», та відновити стабільність системи. Джерела проблем у банківській сфері в цей період суто політичні. Хоча саме вони спровокували спекуляції на валютному ринку, які викликали ажіотаж навколо долара США і стали причиною отримання вкладниками банків достроково депозитів. За рахунок валютних інтервенцій НБУ для підтримки курсу вдалося зупинити обвал національної валюти. Вжитими заходами також були забезпечення продажу готівкової валюти через комерційні банки для потреб населення і з метою знизити попит на готівкову валюту, що був викликаний спекулянтами, та введен-

ня в дію обмеження на видачу депозитів [4]. Цей випадок демонструє нам величезну залежність банківської галузі від ресурсного потенціалу всередині країни і можливих панічних настроїв населення у зв’язку із нестабільною політичною ситуацією, що є одним із можливих факторів дисбалансу системи.

Загострення ситуації в банківській системі триває. І, незважаючи на спроби українських банкірів її якось прикрасити, очевидні тенденції й факти свідчать про протилежне. Банки продовжують потерпати від нестачі ліквідності, яка є вкрай необхідною для відновлення повноцінного кредитування населення та економіки. Не менша проблема – валютна нестабільність, і поступове розкручування спіралі девальвації, яка створює напругу на валютному ринку, складнощі з виконанням імпорتنих контрактів, формує необґрунтований попит на валюту з боку населення. На все це накладається загальна макроекономічна деградація, і, як наслідок, «стиснення» банківського сектору, відхід із нього інвесторів і поява нових проблемних банків.

Крім того, нестабільна політична ситуація в країні спровокувала відтік депозитів, обсяг яких скоротився за січень 2014 року на 2,3%. А також попит на валюту: за перший місяць цього ж року населення придбало в банках \$1,5 млрд і хоча за різними прогнозами в українській економіці 2014 року все буде відносно спокійно, а зростання ВВП навіть може досягти 2-3%, ризики дестабілізації банківської системи досить високі.

Станом на 1 січня 2014 року в Україні, за даними Національного банку України, налічується 180 діючих комерційних банків, з яких 11 перебувають у стадії ліквідації. Загальні активи усіх банків складають 1 трильйон 278 мільярдів гривень. Перше, що впадає в очі за підсумками 2013 року, – це скорочення прибутку, отриманого банками. І якщо 2012 року системі вдалося компенсувати свої збитки, заробивши в цілому 4,9 млрд грн, то минулого року чистий прибуток становив лише 1,44 млрд грн. Хоча, порівняно з «мінус» 38,5 млрд за 2009 рік – це відмінний результат. Але скорочення прибутку не означає, що все гаразд.

Найбільш істотним фактором невизначеності є ситуація, що склалася в Криму. Банки доволі активно розвивали бізнес у цьому регіоні. Кількість банківських точок продажу, розташованих у Криму, станом на 01.02.2014 становила 1213 (6,3% від їх загальної кількості в Україні). Портфель кредитів, наданих банками України позичальникам АРК на цю дату, склав 16,6 млрд грн, або 1,8% загального кредитного портфеля.

Не поліпшують операційне середовище й окремі інциденти в ряді південних і східних регіонів країни, зважаючи на те, що деякі з них є активними споживачами банківських послуг. Так, частка кредитного портфеля позичальників Донецької області становить 6,2% від за-

гального портфеля банківської системи, Одеської – 4,8%, Харківської – 3,3%.

Той факт, що більшість банків стабільно працює навіть у такій складній ситуації, підтверджує достатню фінансову стійкість банківської системи України та високий професіоналізм банківського менеджменту.

Одним з істотних ризиків на даний момент є можливе погіршення платоспроможності низки позичальників, пов'язане зі складною політичною та економічною ситуацією. Негативних факторів декілька: політична нестабільність, падіння курсу національної валюти, ймовірні проблеми з експортом продукції на ринки країн – членів Митного союзу тощо. Тому для підтримки якості кредитних портфелів банкам необхідно в першу чергу спрямувати зусилля на роботу з позичальниками Кримського регіону, а також приділити увагу моніторингу фінансового стану підприємств-експортерів, які працюють з країнами СНД.

Для вирішення гострої проблеми недовіри населення до банків та гарантування його вкладів важливим є підвищення ефективності роботи Фонду гарантування вкладів населення, яка залежить насамперед від того, наскільки швидко він зможе виплатити гроші після настання факту недоступності внесків. Якщо ця можливість буде забезпечуватись лише цінними паперами уряду, терміни отримання готівки для здійснення виплат явно перевищать один місяць і можуть розтягнутися на півроку й більше. А найважливішим у діяльності Фонду є саме забезпечення населення відповідними гарантіями, а не «голими» деклараціями.

Висновки. Безсумнівною є і необхідність впровадження нових банківських послуг та поліпшення якості і збільшення кількості уже існуючих. Зокрема, треба розвивати найперспективніші послуги: трастові, послуги зі збереження цінностей, консультаційні та інформаційні послуги зі створенням певної міжбанківської бази даних, гарантійні та посередницькі послуги, факторингові та лізингові операції тощо. При цьому надзвичайно важливо розвивати їх у напрямі інтернет-банкінгу, необхідність якого викликана науково-технічним прогресом та реаліями сучасного розвитку суспільства.

У перспективі необхідно застерегти населення України від наслідків кризи в європейських країнах, таких як Греція, Іспанія, Португалія, Ісландія, прояви якої ми спостерігаємо і в Україні через падіння єдиної європейської валюти, що обмежило купівельну спроможність громадян, які мали заощадження в євро.

Керівництвом європейських країн застосовуються заходи, спрямовані на стабілізацію ситуації, що зосереджені на обмеженні соціальних пільг. Вони повинні слугувати для Кабінету Міністрів України сигналом до запровадження аналогічних поступальних кроків з метою уникнення збільшення дефіциту платіжного балансу, який забезпечується ринковими інструментами, що унеможливить виникнення економічних потрясінь в Україні та прогнозованої другої хвилі фінансової кризи. Такий стан в економіці європейських країн та їх вплив на економіку України потребує подальших досліджень.

Таким чином, можна дійти до висновку, що для підвищення ефективності діяльності сучасної банківської системи необхідно здійснювати активні реформи, зокрема: вдосконалити корпоративне управління в банках, встановити механізм оперативного списання безнадійної заборгованості, проводити більш гнучку процентну політику, вдосконалити процедури реорганізації та ліквідації банків тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Банківська енциклопедія / Під ред. д.е.н. проф. Мороза А.М. – К. : Ельтон, 1993. – 336 с.
2. Кузнєцова С.А. Банківська система [текст] : навч. посіб. / С.А. Кузнєцова, Т.М. Болгар, З.С. Пестовська ; за ред. С.А. Кузнєцовой. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 243 с.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/code=21-14>.
4. Римар М.В. Банківська система України: процес становлення і проблеми розвитку / М.В. Римар, А.Р. Тушницький [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18785/1/12-47-51.pdf>.
5. Реверчук С. К. Банківська система : [підручник] / С.К. Реверчук. – Львів : «Магнолія 2006», 2013. – 399 с.
6. Чернецов С.А. Деньги, кредит, банки: учеб. пособие / С.А. Чернецов. – М. : Магистр, 2009. – 494 с.